

Valerii Zhuk¹

National Scientific Centre “Institute of Agrarian Economics”, Kyiv, Ukraine

Nataliia Zhuk²

National Scientific Centre “Institute of Agrarian Economics”, Kyiv, Ukraine

Yuliia Shenderivska³

National Scientific Centre “Institute of Agrarian Economics”, Kyiv, Ukraine

International Experience of Post-War Compensation Policy

Abstract. *Today, the government of Ukraine and international and domestic experts estimate the damage from the war in the hundreds of billions of US dollars. However, this is usually a summary assessment data. Object-specific expert evaluation has a single application and requires the development of specific mechanisms for its implementation. The essential basis for this is international experience. Therefore, the article aims to study international reactions to economic challenges caused by war and the generalization of international approaches to the definition and procedures for compensation of losses to enterprises of victim countries caused by armed aggression. The study results confirm the expediency of partially applying the practices of Kuwait to create a corresponding mechanism in Ukraine. The primary basis for financing compensation commissions for the payment of reparations to Ukraine, in particular, confiscated Russian assets and deductions from the aggressor's exports, has been determined. The need to develop low-cost damage assessment methods due to the limited possibilities of professional assessment (limited personnel, financial and time resources) is substantiated. The need for creating a simplified mechanism for recording and assessing losses, which will be available for use by a wide range of specialists and separate sectoral methods of assessing losses (agricultural sector, transport, etc.), was highlighted. The shortcomings of the damage and loss assessment methodology chosen by the Government of Ukraine are substantiated, including the lack of an opportunity to determine and demand compensation for indirect damages (forgotten profit). The hypothesis about the need for revisions and additions in the domestic policy of assessing losses and compensations for the consequences of war, in particular, in terms of focusing on an expert approach in assessment and judicial and arbitration practice of compensations, the introduction of an accounting approach to assessing losses, has been proven.*

Keywords: *loss compensation, loss assessment methodology, direct losses, lost profit, international experience, accounting approach, loss fixation mechanism, international arbitration, compensation commission, evidence.*

Suggested Citation

Zhuk, V., Zhuk, N., Shenderivska, Yu. (2024). International Experience of Post-War Compensation Policy. *Oblik i finansi*, 2(104), 33-45. [https://doi.org/10.33146/2307-9878-2024-2\(104\)-33-45](https://doi.org/10.33146/2307-9878-2024-2(104)-33-45)

¹ Valerii Zhuk, “Institute of Agrarian Economics” National Scientific Centre, Kyiv, Ukraine.

ORCID 0000-0003-1367-5333

E-mail: zhuk@faaf.org.ua (*Corresponding author*)

² Nataliia Zhuk, “Institute of Agrarian Economics” National Scientific Centre, Kyiv, Ukraine.

ORCID 0000-0001-9882-4718

³ Yuliya Shenderivska, “Institute of Agrarian Economics” National Scientific Centre, Kyiv, Ukraine.

ORCID 0000-0002-5660-2997

У статті представлені результати дослідження, отримані в процесі виконання проекту «Розробити методичні підходи до визначення втрат, оцінювання впливу військової агресії та компенсаційної політики на розвиток аграрного підприємництва» № 2022.01/0145 конкурсу «Наука для відбудови України в воєнний та повоєнний періоди» за рахунок грантової підтримки Національного фонду досліджень України.

Світовий досвід повоєнної компенсаційної політики

Анотація. Сьогодні уряд України, міжнародні та вітчизняні експерти оцінюють збитки від війни в сотні мільярдів дол. США. Однак, це зазвичай дані узагальненої оцінки. Пооб'єктна експертна оцінка має поодинокі застосування і потребує напрацювання конкретних механізмів її реалізації. Суттєвим підґрунтям для цього є міжнародний досвід. Тому метою статті є вивчення міжнародних реакцій на економічні виклики внаслідок війни та узагальнення міжнародних підходів до визначення і порядків компенсації збитків підприємствам країн-жертв, заподіяних внаслідок збройної агресії. Результати дослідження підтверджують доцільність часткового застосування практик Кувейту для створення відповідного механізму в Україні. Визначено першооснову фінансування компенсаційних комісій для виплат репарацій Україні, зокрема, конфісковані російські активи і відрахування від експорту агресора. Обґрунтовано необхідність напрацювання малозатратних методик оцінки збитків у зв'язку з обмеженими можливостями проведення професійної оцінки (обмежений кадровий, фінансовий та часовий ресурс). Виокремлено потребу в розробці спрощеного механізму фіксації та оцінки втрат, який буде доступним для застосування широким колом фахівців, а також окремих галузевих методик оцінки збитків (агросектор, транспорт та ін.). Обґрунтовано недоліки обраної урядом України методології оцінки шкоди та збитків, в тому числі в частині відсутності можливості визначати і вимагати компенсацію непрямих збитків (упущеної вигоди). Доведено гіпотезу про необхідність перегляду та доповнень у вітчизняній політиці оцінки втрат та компенсацій за наслідками війни, зокрема, в частині орієнтації на експертний підхід в оцінці та судово-арбітражну практику компенсацій, запровадження бухгалтерського підходу до оцінки збитків.

Ключові слова: компенсація збитків, методика оцінки збитків, прямі збитки, упущена вигода, міжнародний досвід, бухгалтерський підхід, механізм фіксації збитків, міжнародний арбітраж, компенсаційна комісія, докази.

Постановка проблеми. На будь-якому етапі розвитку людства війни є потужними викликами для політичних, соціальних, екологічних та економічних сфер діяльності. Це завжди найскладніший час, який мобілізує дослідників на вирішення різноманітних проблем. На Світовому економічному форумі в Давосі у 2023 році розв'язана рф війна в Україні, з використанням арсеналів зброї масового знищення та руйнування, терористичних та гібридних підходів, визнається найбільшим критичним ризиком сьогодення у світі [23].

Не менш важливим за припинення російської збройної агресії є питання компенсації завданих збитків. Владою та експертним середовищем України декларуються сотні мільярдів дол. США збитків від війни. Проте, йдеться про узагальнену оцінку. Пооб'єктна експертна оцінка має поодинокі застосування і потребує напрацювання конкретних механізмів її реалізації. Суттєвим підґрунтям для цього є міжнародний досвід, тому на його дослідження спрямована ця стаття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За оцінками Інституту економіки та миру сумарний вплив конфліктів на глобальну економіку у 2019 р. становив 14,4 трлн. \$ (майже 11% світового ВВП), з них майже 6 трлн. \$ прямі втрати [4]. Дослідження Т. Ле, М. Буй та Г. Уддін показали сповільненість та

нерівномірність відновлення економік країн-жертв війни [18].

Доктор К. Бретон у своїй публікації [22] висвітлила види відшкодувань, підстави та методи оцінки розміру компенсації в контексті міжнародного права.

Р. Швейхс досліджуючи способи вимірювання економічних збитків упущеної вигоди, дійшов висновку, що в багатьох ситуаціях судове відшкодування економічних збитків може ґрунтуватися на визначенні бази до оподаткування [20]. Дж. Богінгтон навпаки вважає такий підхід помилковим і наполягає на визначенні чистого грошового потоку після сплати податків [12].

Т. Гонсалвес, А., Перейра та К. Гайо проаналізували вплив фінансової кризи на визнання знецінення нефінансових активів у європейських компаніях, зареєстрованих на біржі [13]. І. Пінто, К. Гайо і Т. Гонсалвесролі дослідили механізми корпоративного управління та прямих іноземних інвестицій (ПІІ) у стримуванні або стимулюванні менеджерами використання резервів на покриття збитків за кредитами [18].

М. Яммін, А. Олів'єр на основі даних лістингових компаній з 17 європейських країн встановили характер зв'язку між застосуванням МСБО, фінансовою кризою та знеціненням вартості активів [25].

Дж. Рейс [18] описав американський досвід доведення збитків у разі втрати великого майна, а також наголосив на необхідності застосування індивідуального підходу до кожної справи про відшкодування.

Фахівці американської юридичної фірми «BWB&O» висвітлили особливості судових процесів щодо відшкодування пошкодженого або знищеного нерухомого та особистого майна [24]. Т. Нортон описав каліфорнійський досвід відшкодування збитків за завдану шкоду нерухомому майну шляхом застосування Меншого правила [25].

Метою статті є вивчення міжнародних реакцій на економічні виклики зумовлені війною та узагальнення міжнародних підходів до визначення і порядку компенсації збитків підприємствам країн-жертв.

Методика дослідження. Для досягнення поставленої мети були використані такі методи наукового пізнання як аналіз і синтез, абстрактно-логічний, системний, історичний, узагальнення і порівняння, табличний метод.

Інформаційною базою дослідження є наукові праці зарубіжних вчених, нормативно-правові документи, вітчизняні та міжнародні стандарти бухгалтерського обліку і звітності, дані міжнародних організацій та українських державних органів.

Результати дослідження. Продовольча та сільськогосподарська організація ООН відмічає залежність біля 50 країн світу від експорту українського зерна [12]. За оцінками Світової організації торгівлі, в результаті агресії російської

федерації український експорт у 2022 р. скоротився на понад 30% [24]. І це лише один із аспектів отриманих збитків. Загалом економічні наслідки збройної агресії включають:

- знищення чи пошкодження інфраструктури;
- знищення чи пошкодження активів підприємств;
- погіршення фінансових результатів діяльності бізнесу;
- зниження (відтік) іноземного капіталу та інвестицій;
- втрати людського капіталу;
- ослаблення інвестиційного потенціалу;
- посилення інфляції та девальвації національної валюти;
- зростання бюджетного дефіциту та збільшення боргових повноважень;
- порушення усталених вертикальних та горизонтальних економічних зв'язків між підприємствами та галузями;
- формування дисбалансів ринків продукції, праці тощо;
- зростання рівня безробіття та бідності.

З наведеного можна виділяти як прямі економічні наслідки, так і непрямі збитки. Класифікація збитків є важливою основою для методології та методів визначення їх розмірів, а також компенсаційної політики. Міжнародна практика, як правило, базується на методології класифікації економічної шкоди та збитків за наслідками війни від Світового банку та міжнародних арбітражів (табл. 1).

Таблиця 1. Класифікація економічної шкоди та збитків за наслідками війни у міжнародній практиці

Світовий банк	Міжнародні арбітражі
<ul style="list-style-type: none"> - Завдана шкода (прямі втрати) - Збитки (недоотримані надходження) - Потреби на відновлення 	<ul style="list-style-type: none"> - Фактичні збитки - Втрачені прибутки

Джерело: розроблено авторами.

За класифікацією Світового банку *завдана шкода* є прямими втратами, пов'язаними з повним або частковим руйнуванням активів (розмір визначається в грошовому вимірі з оцінкою витрат на заміну або ремонт, враховуючи вартість заміщення, яка була визначена до війни). *Збитки* – зміни в економічних потоках внаслідок війни. *Потреби на відновлення* – вартість, пов'язана з поверненням активу (бізнесу) до довоєнного нормального стану (відповідно до принципу краще ніж було) [22].

Поняття *фактичні (реальні) збитки* та *втрачені прибутки* конкретизовано в рішеннях Європейського суду [20]. Відповідно до міжнародного досвіду для того, щоб мати підстави для компенсацій, реальні збитки та втрачені прибутки мають бути фактичними, описуватись за нормативними вимогами та підлягати економічній оцінці [22].

У свою чергу міжнародний досвід виокремлює два підходи до визначення непрямих збитків / втрачених прибутків:

- операційні прибутки до оподаткування;
 - чисті операційні прибутки після оподаткування.
- Доцільність застосування першого підходу обґрунтовується тим, що за міжнародними стандартами фінансової звітності (МСБО/МСФЗ) відшкодовані збитки (компенсації) підлягають оподаткуванню [20, 12]. У той же час, визначення прямих втрат / фактичних збитків, як показує міжнародна практика, є пріоритетним при оцінці шкоди та збитків від війни.

За дослідженнями Університету королеви Марії фактичні збитки (завдана пряма шкода) були предметом оцінки у 60% їх випадків [13]. Міжнародний досвід передбачає оцінку шкоди та збитків не лише за економічними підходами (на основі міжнародних стандартів оцінки), але і за даними (розрахунками) бухгалтерського обліку [13, 17, 16]. У МСБО та МСФЗ виділяються, як об'єкти втрати від: нестачі і псування цінностей; списання необоротних активів; зменшення корисності активів; безнадійних боргів, фінансових інвестицій.

Бухгалтерські стандарти, шляхом аналітичних процедур та розрахунків, дають можливість визначити і втрачені прибутки (недоотримані надходження). Отже, загалом збитки підприємств (юридичних осіб (що є предметом цього дослідження)) у міжнародній практиці класифікуються за такими видами:

– завдана шкода / фактичні збитки / пряма шкода, що пов'язані з:

1) фактичною втратою чи пошкодженням інвентарних активів, запасів, товарів, грошових коштів, незавершеного виробництва і т. д.;

2) втратою / пошкодженням майна, які приносили прибутки;

3) неможливістю виконання боргових зобов'язань;

4) втрат інвестиційної нерухомості тощо.

– збитки / недоотримані надходження / втрачені прибутки, які пов'язані з:

1) упущеною вигодою (loos of profits);

2) витратами на ре-старт бізнесу;

3) зменшення обсягу бізнесу (decline in business) тощо.

Найбільший досвід (та першоджерело) щодо відшкодування збитків – це практика судових рішень для компенсацій втрат чи пошкоджень майна. Зокрема, в США існує прецедентне право за яким жертва агресії має право на отримання відшкодування вартості активу, коли пошкодження зафіксовано та подальші руйнування неможливі. При цьому вартість компенсацій по заміні чи ремонту, відновленню не перевищує його справедливої вартості до агресії [18]. Фахівці юридичної фірми Bremer Where Brown & O'Meara LLP дотримуються думки, що жертва має право на відшкодування втрат виходячи із меншої із двох наступних оцінок: 1) справедливої вартості активу (до агресії); 2) вартості його відновлення [24]. Відшкодування збитків за пошкоджене майно орієнтується теж на меншу з двох величин: вартість усунення пошкоджень або різниця у вартості майна перед і після події [20]. Про подібне йдеться і в інших джерелах [25, 9].

Отже, в результаті проведених досліджень можна виділити два ключові підходи до оціночних визначень (суджень) щодо понесених втрат бізнесу від війни: оцінка за методологією Світового банку; оцінка на вимоги (прецеденти) судів, міжнародних арбітражів. Ці два підходи формують бази різних компенсаційних політик.

Оцінка за методологією Світового банку ((Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment – RDNA2 [22, 10]) формує узагальнену інформаційну базу про втрати від війни. При цьому оцінка шкоди та збитків проводиться в цілому по галузях економіки та на

підставі узагальнених статистичних, фінансових даних, а не по конкретному суб'єкту господарювання. Узагальнений характер розрахунків втрат дозволяє незначній кількості експертів оперативно оцінювати втрати для формування політико-правових рішень про об'єм втрат, а, відтак, і об'єми репарацій та потреби в інвестиціях на відновлення економіки. Така оцінка не може бути базою для виплат компенсацій конкретним постраждалим суб'єктам. Однак, вона може бути базою для роботи різних міжнародних комісій, фондів, яким надається право акумулювати репарації з різних джерел, активів агресора та проводити компенсації постраждалим напряму чи через їх уряди.

Судовий (арбітражний) підхід передбачає, що постраждалий суб'єкт позивається до агресора. Судові органи приймають оцінку його втрат та зобов'язують агресора їх компенсувати позивачу. Як правило, така пооб'єктна оцінка втрат проводиться незалежними від постраждалого суб'єкта експертами (формалізація професійної незалежності та добросовісності яких є у практиці арбітражів). Такий підхід є вкрай витратним та розтягнутим в часі в силу обмеженості незалежних експертів. В умовах повномасштабних війн, масових руйнувань він не може бути виключним підходом. Можливості міжнародних арбітражних інституцій недостатньо для такої кількості справ. Про це свідчить і досвід визнання та компенсації втрат Кувейту за наслідками агресії Іраку. Також слід взяти до уваги, що та війна тривала лише дев'ять місяців і була набагато менш руйнівною ніж в Україні [21].

Натомість на початок 2024 року Уряд України в питаннях оцінки та компенсації підприємствах збитків від війни продовжує орієнтуватись на арбітражний підхід. Як видно з табл. 2, в усіх вітчизняних нормативно-правових документах закладено міжнародно-арбітражне та сутнісне визнання (оцінка) збитків та підходів до компенсацій.

Арбітражна основа як класифікації, так і підходів до оцінки збитків, передбачає залучення до судових процесів незалежних експертів (їх висновків з визначення втрат). Такий підхід базується на міжнародній практиці, але він не може бути ефективним при величезних пооб'єктних об'ємах втрат. Війна в Україні триває уже майже 10 років, а кількість прийнятих арбітражних експертів оцінювачів в Україні є вкрай обмеженою як і можливість залучення закордонних експертів. Необхідно задіяти інші підходи, орієнтуючись на інший міжнародний досвід. І такий досвід є – це досвід Компенсаційної комісії ООН та її підходи до визначення й компенсації збитків, заподіяних внаслідок військової агресії Іраку проти Кувейту [21].

Таблиця 2. Арбітражна основа класифікації видів збитків підприємств від надзвичайних подій (в т. ч. війни) в нормативно-правових актах України

Цивільний кодекс України	Господарський кодекс України	Постанова КМУ № 326	Методика ФДМ № 3904/1223
Реальні збитки	– Вартість втраченого, пошкодженого або знищеного майна – Додаткові понесені витрати	– Вартість втраченого, знищеного чи пошкодженого майна – Вартість втрачених фінансових активів – Втрати від неоплачених товарів, робіт, послуг ... на тимчасово окупованих територіях	Реальні збитки (шкода)
Упущена вигода	Недоотриманий прибуток (втрачена вигода)	Упущена вигода	Упущена вигода

Джерело: систематизовано авторами.

Доктор Люк Моффетт у своєму дослідженні «Варіанти відшкодування збитків, завданих під час війни в Україні» стверджує: «У міжнародному праві існує чітка основа для виплати Росією репарацій за її агресію, що порушує територіальний суверенітет України відповідно до Статуту ООН, а також за порушення прав людини та міжнародного гуманітарного права. Це створює низку можливостей для репарацій з метою виправлення цих порушень, які породжують право на відшкодування збитків для Української держави, окремих осіб та груп потерпілих, а також інвесторів та корпорацій» [3]. Окреслюючи чотири можливі варіанти механізмів з відшкодування збитків, доктор Моффетт обґрунтовує застосування того чи іншого підходу на уже реалізованих у міжнародній практиці прикладах відшкодувань та компенсацій.

Перший варіант передбачає створення Компетентної комісії ООН (ККООН), що функціонуватиме як політичний орган, а не як арбітражний трибунал. Комісія перевірятиме претензії на предмет достовірності заявлених фактів та розподілятиме позови на 6 категорій залежно від складності (A-F) і суми відшкодування. ККООН може фінансуватися за рахунок конфіскованих активів РФ або за рахунок експортних надходжень країни-агресора, як це було у випадку із вторгненням і окупацією Кувейту Іраком.

У дослідженнях Люка Моффетта наводяться й інші приклади задіяння створених при ООН комісій, арбітражів з прийняття та оцінки заяв на компенсації. Зокрема зазначається, що у нещодавній справі Нтаганди вибірково оцінювались близько 5% позовів, щоб уникнути трудомісткої експертної оцінки. Подібне було і по Палестині та Сирії [3].

Люк Моффетт звертає увагу, що і «Хоча модель і досвід ККООН є корисними ... для України ... малоімовірно, що подібна комісія з розгляду претензій буде створена без згоди Росії». Проте дослідник тут же і зазначив, що є «...пропозиції щодо того, що Генеральна Асамблея ООН могла б,

відповідно до резолюції «Єдність заради миру», забезпечити шлях для вирішення питань, які Рада Безпеки ООН не може вирішити, наданням повноважень Асамблеї» щодо відшкодування збитків Україні за рахунок російської федерації. Отже, цей підхід на прикладі Кувейту заслуговує на детальне вивчення, про що йтиметься нижче.

Другий підхід – це Програма внутрішньої репарації – Українська національна дирекція з питань репарації. Такі внутрішні програми відшкодування масових позовів мають місце у міжнародній практиці і, на думку Люка Моффетта, теж можуть задовольнити потреби у відшкодуванні. Зокрема, такий механізм був застосований у Гватемалі, Колумбії та ін. Характерно, що схеми адміністративних відшкодувань за цим підходом можуть (але не обов'язково) використовувати м'якші правила процедури, щоб охопити більшу кількість потерпілих/позивачів, але недоліком цього є менші суми компенсацій.

Третім підходом пропонується Українсько-російська змішана арбітражна комісія (аналогічно світовий досвід теж має місце). За ним арбітражний орган розглядає позови обох сторін (така практика була у Мексиці, Ірландії та Венесуелі). Перевагами такого підходу є розгляд претензій навіть за умови відсутності дипломатичних або робочих відносин між сторонами і можливість подавати позови фізичним особам, підприємствам і державам [3].

Люк Моффетт розглядає міжнародну практику відшкодування збитків завданих війною і за четвертим підходом: Незалежний механізм розслідування, реєстр та цільовий фонд для України з Українським національним управлінням репарацій. Такий механізм може бути реалізований ГА ООН і дозволить розглядати претензії за відсутності двосторонньої угоди між країною-жертвою і країною-агресором. Також передбачена наявність спеціального інтерфейсу для постраждалих осіб для підтвердження претензій [3]. Важливо, що ООН має практику програм відшкодування збитків без

схвалення Ради Безпеки ООН. Зауважимо, що до роботи КК залучались фахівці в галузі права, бухгалтерського обліку, оцінки збитків та екологічної шкоди тощо.

Отже, міжнародна практика фіксації, оцінки та компенсації втрат за наслідками збройної агресії (війни) має різноманітність у підходах. Проте, при усій різноманітності перевага надається не судовим (арбітражним) підходам, а створенню різних компенсаційних комісій / фондів як міжнародного, так і національного характерів. З вищезазначеного можна припустити, що міжнародний досвід створення та функціонування комісії з відшкодування збитків (компенсації) при ООН, ЄС чи інших міжнародних органах для України є вкрай важливим у розбудові методології, методик фіксації, оцінки збитків та компенсаційної політики. Відтак, доцільним є поглиблення вивчення підходів до визначення і компенсації збитків, заподіяних внаслідок агресії Іраку проти Кувейту.

У 1991 році була створена Компенсаційна комісія ООН (United Nations Compensation Commission) (далі – КК), як допоміжний орган Ради Безпеки ООН, завдання якої полягало у забезпеченні компенсації збитків та втрат, заподіяних у тому числі фізичним та юридичним особам внаслідок незаконної агресії Іраку та окупації ним Кувейту у 1990-1991 роках [21].

Комісія працювала у складі дев'ятнадцяти Колегій Уповноважених (Panels of Commissioners), кожна із яких вирішувала компенсаційні справи певної

категорії (залежно від галузевої належності заявника та його юридичного статусу), а за результатами розгляду узагальнювала прийняті нею рішення та публікувала відповідні звіти (з певними описами принципів, підходів та позицій щодо того, як ті чи інші типи збитків мають оцінюватися / перевірятися). Такі звіти можна знайти за посиланням (<https://uncc.ch/reports-and-recommendations-panelscommissioners>).

Оскільки юридична відповідальність Іраку за вчинення збройної агресії проти Кувейту, включаючи відповідальність за заподіяні цим збитки та шкоду, була встановлена Радою Безпеки ООН та прямо визнана Урядом Іраку, то Комісія не виконувала функцій судового чи арбітражного органу, а діяла швидше як механізм вирішення значної кількості поданих претензій у розумний строк в адміністративному (а не змагальному) порядку, визначеному Радою Безпеки ООН та конкретизованому в подальшому самою Комісією. Комісія завершила роботу 22 лютого 2022 року. Комісія розглядала заяви про відшкодування збитків за категоріями, які наведені у цьому параграфі вище.

Для подання заяв / претензій були встановлені такі строки: по категоріях А, В, С та D – до 01.01.1995, по категоріях Е та F – до 01.01.1996, по претензіях щодо шкоди навколишньому середовищу – до 01.02.1997. Загальні підсумки роботи ККООН наведено у табл. 3 та табл. 4.

Таблиця 3. Задоволення ККООН заяв (позовів) на компенсацію за наслідками агресії Іраку до Кувейту (важливість документального підтвердження шкоди та збитків)

Розглянуто ККООН заяв, к-сть	2,7 млн
Задоволено ККООН заяв, к-сть	1,5 млн
Відсоток задоволених	56%
Отримано заяв на відшкодування на суму	352 млрд дол США
Відшкодовано (компенсовано) на суму	152,4 млрд дол США
Відсоток задоволених сум	15%

Джерело: систематизовано авторами на основі [21].

Таблиця 4. Результати роботи ККООН за категоріями заяв/претензій

Категорії заяв/претензій	Заяви/претензії (кількість)		Сума компенсації (млрд. дол. США)	
	подані	задоволені	запитана	задоволена
A	923 000	850 000	3,5	3,1
B	6 000	3 900	0,02	0,0135
C	1 700 000	673 000	11,5	5,1
D	12 000	10 000	16,5	3,3
E	6 600	4 000	79	26,3
F	400	290	236	14,4

Джерело: систематизовано авторами на основі [21].

Для цілей нашого дослідження глибше проаналізуємо заяви категорії E2 (іноземні юридичні

особи з основними претензіями щодо контрактних та фінансових втрат, втрат активів, пошкодження або

знищення майна, падіння виробництва) та категорії E4 (приватні компанії Кувейту з основними претензіями щодо пошкодження або знищення майна, основних активів, виробничого обладнання, запасів та транспортних засобів, а також з претензіями щодо упущеної вигоди та збільшення затрат на виконання і отримання виконання контрактів).

Загалом, збитки юридичних осіб розділялися на наступні типи: збитки, пов'язані із договорами, збитки, пов'язані із нерухомістю, збитки, пов'язані із рухомим майном (рухоме майно, запаси/товари, готівка, транспортні засоби), збитки, пов'язані із майном, що приносить прибуток, виплата компенсацій іншим особам (зокрема, для цілей евакуації спеціалістів), упущена вигода (loss of profits), збитки, пов'язані із борговими зобов'язаннями (дебіторською заборгованістю) (receivables), витрати на ре-старт бізнесу, інші збитки. Крім того, виділялися окремі підтипи збитків, наприклад: зменшення обсягу бізнесу (decline in business), втрати від продажу активів, збільшені витрати на проведення операцій, включаючи виплату зарплат та вихідної допомоги, витрати на евакуацію тощо.

Заявлені до відшкодування збитки повинні були мати чіткий та беззаперечний прямий зв'язок із агресією та окупацією з боку Іраку. Агресія та окупація з боку Іраку повинні були бути окремою та очевидною прямою причиною збитків, що підлягали компенсації (встановлення такого зв'язку здійснювалося на підставі доказів, що надавалися самими потерпілими заявниками). Наприклад, у випадку збитків банків чи інших фінансових установ від неповернутих позичальниками боргів, заявники повинні були довести, що позичальник став банкрутом, неплатоспроможним або припинив своє існування саме в результаті вторгнення та окупації Кувейту.

У випадку заявлення збитків з будь-яких секторів економіки, пов'язаних із дебіторською заборгованістю (receivables), Комісія перевіряла чи не намагаються заявники отримати компенсацію за безнадійну заборгованість, не пов'язану з вторгненням та окупацією з боку Іраку, і тому від заявників просили надати також інформацію про рівень безнадійної заборгованості, яку вони мали до військового вторгнення. Якщо збитки були пов'язані із заборгованістю, яка була б списана відповідно до міжнародної практики бухгалтерського обліку до вторгнення Іраку, такі збитки не компенсувалися.

Якщо заявник подавав інформацію про те, що позичальник, який не повернув борг, не відновив свою діяльність в Кувейті, то Комісія не виключала, що для цього могли бути різні причини, а не тільки вторгнення та окупація з боку Іраку. Якщо були докази, що позичальник не відновив свою діяльність після звільнення Кувейту саме через вторгнення та окупацію з боку Іраку, тоді такі збитки компенсувалися повністю, без коригувань. Якщо подані докази були не достатніми, щоб встановити більш-менш точну причину неможливості

позичальника відновити свою діяльність, Комісія приходила до висновку про вірогідність існування декількох причин такої неможливості, включаючи також агресію Іраку, і коригувала розмір збитків, щоб уникнути ризику завищення.

Якщо торговельне ембарго щодо Кувейту та щодо Іраку, встановлене з боку ООН як відповідь на вторгнення Іраку в Кувейт, та економічна ситуація, спричинена таким ембарго, створювали збитки, але такі збитки були результатом лише торгового ембарго/економічної ситуації, спричиненої ним, вони не підлягали компенсації.

Період, за який рахувалися збитки, включав період окупації Кувейту з боку Іраку та, в окремих випадках, період відновлення. Період відновлення міг бути різним для різних секторів економіки, зокрема, для банківського сектору період відновлення було визначено як п'ять місяців після закінчення окупації Кувейту.

У випадку збитків, пов'язаних із втратою прибутків (упущеною вигодою) у зв'язку із знищенням бізнесу, який у подальшому було відновлено, компенсація за втрачений бізнес виплачувалася за період між припиненням діяльності та часом, коли розумно було очікувати, що бізнес відновить свої обсяги (capacities) (а не обов'язково свою прибутковість (profitability)) до рівня, який існував до окупації.

Якщо мова йшла про збитки у зв'язку із знищенням бізнесом, що не відновив свою діяльність після звільнення Кувейту, то розрахунок упущеної вигоди відбувався лише за період окупації (7 місяців). Якщо заявники прагнули компенсації втрат прибутків за період після звільнення Кувейту, то вони повинні були чітко довести, що неможливість відновлення їхньої діяльності була спричинена саме вторгненням та окупацією з боку Іраку.

Заявники повинні були зібрати та надати Комісії належні документальні та інші допустимі докази, достатні для того, щоб продемонструвати обставини та розмір заявлених збитків. Водночас, Колегії Уповноважених визначали допустимість, релевантність, суттєвість та вагомість будь-якого поданого документу та інших видів доказів. При цьому Колегії Уповноважених, які користувалися консультаціями незалежних бухгалтерів / оцінщиків, брали до уваги їх інформацію про той рівень та види доказів, які заявники з відповідних секторів економіки, за звичайних умов, можуть надати. Для випадків надання недостатнього обсягу доказів Колегії Уповноважених передбачили коефіцієнти (фактори) коригування, які повинні були застосовуватися до розрахунків заявлених збитків.

Комісія звертала увагу на необхідність недопущення / уникнення подвійної компенсації збитків (наприклад, щоб за зруйноване нерухоме майно компенсацію не отримали обидві сторони – орендодавець та орендар або іпотекодавець та іпотекодержатель). Комісія відмічала обов'язок заявника зменшити збитки (mitigate the loss), де це можливо. Від заявників очікувалися докази виконання

ними свого обов'язку зменшити збитків (mitigate losses). Зокрема, для оцінки збитків, пов'язаних із дебіторською заборгованістю (receivables), заявники повинні були також надати докази своїх спроб стягнути дебіторську заборгованість та пом'якшити збитки (mitigate the damage).

Також для випадків збитків, пов'язаних із контрактами купівлі-продажу товарів було розроблено спеціальні правила поведінки заявника з метою зменшення втрат (правила перевірки вжитих заявником дій) щодо продажу непоставлених товарів третій стороні у розумні строки та розумним чином у ситуаціях, коли контракт не могло бути виконано / його виконання не могло бути завершено через вторгнення Іраку в Кувейт. Зауважимо, що обов'язок зменшити втрати не вимагав, щоб спроби заявника продати товари третій стороні були успішними, продавцю (заявнику) було достатньо довести, щоб він вживав розумних заходів для зменшення своїх втрат.

Сума збитків, що підлягала компенсації, зменшувалася в тій мірі, в якій певні втрати могли бути розумно попереджені або зменшені потерпілими заявниками. Розумні витрати на вжиття заходів для зменшення збитків також могли бути компенсовані.

У контексті цього дослідження важливими є загальні принципи бухгалтерського обліку (GAAP) та підходи, які використовувалися до методології оцінки збитків:

1) Для оцінки/перевірки заявлених збитків Колегії Уповноважених розробляли окремі методології для кожного типу збитків (для договорів, для нерухомості, для упущеної вигоди тощо), а іноді – окремі методології для підтипів збитків (наприклад, для збитків від втрат транспортних засобів та збитків від втрат запасів/товарів).

Методології представляли собою, зазвичай, серію запитань, по-особливому структурованих для кожного типу збитків та орієнтованих на те, щоб дозволити Комісії оцінити документи та інші докази, подані на підтвердження заявлених збитків. Одне із основних завдань, яке ставили перед собою Колегії Уповноважених та розроблені ними методології, полягало в уникненні ризику завищення розміру збитків.

2) Для оцінки збитків від втрат нерухомого майна Колегії Уповноважених здебільшого вважали, що найбільш прийнятним методом оцінки є балансова вартість (історична вартість за вирахуванням накопиченої амортизації). Проте, кошториси затрат на відновлення/ремонт майна, надані заявниками на підтвердження збитків, Колегії Уповноважених також приймали і розглядали, перевіряючи додатково докази кваліфікації та незалежності підрядника, що проводив такі роботи, а також врахування розрахунків поліпшень.

У випадку заявлених збитків, розрахованих за балансовою вартістю, Колегії Уповноважених переглядали аудійовану звітність (audited accounts) та документи, надані для встановлення вартості та дати придбання активу. Колегії Уповноважених також перевіряли розумність рівня амортизації,

застосовного в аудиторських звітах, і, у випадку необхідності, коригували суму збитків.

3) Аналогічно оцінці збитків, заподіяних нерухомому майну, прийнятними методами оцінки збитків, пов'язаних із рухомим майном, вважалися оцінка на основі вартості фактичного ремонту / заміни майна та методи оцінки на основі розрахунку балансової вартості майна, яке не було відновлено (в останньому випадку особлива увага приділялася перевірці незалежності та компетентності оцінщика, звіт якого подавався заявником, а також перевірка обґрунтування неможливості проведення ремонту / заміни майна).

Прийнятними доказами (у сукупності) вважалися покази свідків, аудійована звітність, рахунки на оплату вартості ремонту / заміни, фотографії. Основним зауваженням Колегії Уповноважених, яке призводило до коригувань заявлених збитків у сторону зменшення, було неврахування заявниками амортизації/витрат на поточне утримання майна при розрахунку сум своїх збитків.

4) Окремим видом рухомого майна розглядалися запаси / товари (stock), для оцінки яких найкращими доказами вважалися результати інвентаризації, здійснені незалежними бухгалтерами незадовго до війни. Розуміючи, що не всі заявники могли б надати такі докази, Колегії Уповноважених вважали прийнятними балансові розрахунки (roll-forward calculations), зроблені на основі останнього балансу з урахуванням всіх наступних надходжень та відтоків.

При цьому Колегії Уповноважених перевіряли історичні дані по запасах/товарах на предмет можливого завищення їх кількості (stockbuild-up) (якщо не було належного обґрунтування/пояснення більшої кількості у порівнянні з довоєнними рівнями, Колегії Уповноважених робили коригування у сторону зменшення до середнього довоєнного рівня). Також Колегії Уповноважених перевіряли, чи було враховано моральне старіння (obsolescence) у розрахунках збитків, заявлених до відшкодування.

5) При оцінці збитків у формі упущеної вигоди Колегії Уповноважених займали позицію, що розрахунок упущеної вигоди не може базуватися лише на сумах втрачених доходів (revenues), а тому відповідні витрати (expenses) також мають бути враховані. Крім того, метод оцінки таких збитків повинен був фокусуватися скоріше на минулих результатах, ніж на прогнозах на майбутнє.

При цьому Колегії Уповноважених також звертали увагу на випадки, коли заявник займався декількома напрямками бізнесу (бізнесом, що мав декілька напрямків). У таких випадках Колегії Уповноважених виходили з того, що розрахунок упущеної вигоди повинен базуватися на всіх напрямках, які зазнали впливу вторгнення та окупації. Наприклад, якщо збитки, понесені тим напрямком бізнесу, який був збитковим до вторгнення в Кувейт, в результаті вторгнення насправді зменшилися, то вважалося, що ігнорування показників цього напрямку завищує розмір збитків, заявлених заявником до відшкодування.

6) Для перевірки заявлених збитків у формі упущеної вигоди ключовими документами були щорічна аудійована звітність (audited accounts) за три роки до війни та за три роки після війни (тобто за період 1987-1993 рр.), оскільки основою верифікації сум упущеної вигоди були історичні результатами роботи заявників, що показували його довоєнну прибутковість.

Якщо заявники не могли подати такі аудиторські звіти і не могли обґрунтовано пояснити причину відсутності цих документів або альтернативної інформації для перевірки заявлених збитків, то заявлені збитки не відшкодовувалися. Тож у ситуації, якщо заявник протягом 3 (трьох) років до вторгнення Іраку в Кувейт працював з чистими збитками, він не міг розраховувати на компенсацію упущеної вигоди. У випадках, коли заявники були новими компаніями, що лише почали роботу до війни і мали дані про прибутковість лише за декілька місяців роботи до вторгнення, такі заявники могли отримати певну компенсацію упущеної вигоди, розрахунок якої базувався на історичних даних за ці місяці їх роботи.

7) За відсутності ознак постійної присутності бізнесу на визначеній території, що зазнала збитків, які компенсуються (compensable area), заявник міг отримати компенсацію за понесені збитки від падіння доходів, якщо був здатен довести існування тривалих і регулярних ділових відносин із іншою стороною, яка була присутня на цій території, що свідчило би про те, що заявник мав цілком обґрунтоване очікування від подальших ділових відносин такого ж характеру з тією ж стороною на умовах, які можна легко встановити. Окрім того, мало бути також доведено, що певний рівень прибутковості вже мав місце у таких ділових відносинах.

8) Крім того, у контексті упущеної вигоди Колегії Уповноважених вважали, що некоректним було б оцінювати втрати, завдані в результаті вторгнення Іраку та окупації Кувейту без урахування надзвичайних прибутків (windfall profits), отриманих як прямий результат саме від вторгнення та окупації.

9) Для оцінки збитків майну, що приносить прибуток, Колегіям Уповноважених рекомендувалося оцінювати їх за балансовою вартістю або розглядати їх як діючий бізнес (going concern) та оцінювати через порівняння з ринковою вартістю співставного майна. У випадках, коли ринкову вартість неможливо було встановити, економічна або поточна вартість активу могла оцінюватися методом дисконтованих грошових потоків (discounted cash flow) або методом ціна/прибуток (price/earnings), який бере за основу бізнес-результати минулих періодів і потім капіталізує їх шляхом застосування коефіцієнта (відношення ціна/прибуток), який відображає очікування щодо майбутньої продуктивності і росту або їх відсутності.

У контексті даного дослідження важливими є підходи до ідентифікації та оцінки окремих видів збитків, що мали галузеву специфіку. Основними видами збитків, які були понесені торговими та сільськогосподарськими компаніями, були збитки,

пов'язані із рухомим майном (рухоме майно, запаси/товари, готівка, транспортні засоби), та упущена вигода (loss of profits).

Окремим питанням по запасах / товарах сільськогосподарських компаній, які працювали у сфері тваринництва, було питання перевірки призначення та відповідної оцінки худоби, яку тримали для подальшого виробництва продукту (productive livestock), наприклад, молочних продуктів, або худоби, яку тримали для забою (livestock held for slaughter) і яка, відтак, сама становила продукт. У випадку худоби, яку тримали для подальшого виробництва, її слід було розглядати та оцінювати як основні засоби (fixed assets), які підлягають амортизації протягом строку їх корисного використання. У випадку худоби для забою, її слід було розглядати як оборотні активи (current assets) та оцінювати / перевіряти на предмет обґрунтованості (наприклад, оцінка за нижчою з двох величин: початкова вартість або чиста вартість реалізації).

Втрата запасів / товарів повинна була бути підтверджена відповідними доказами (зокрема, аудійованою пововною звітністю). У випадку заявлення до компенсації витрат, понесених на ліквідацію компанії, Колегії Уповноважених приділяли увагу перевірці того, чи дійсно бізнес було повністю знищено або зруйновано до стану, коли він не підлягає відновленню, саме в результаті вторгнення Іраку. Зокрема, у такому випадку зверталася увага навіть на такий факт, як призначення ліквідатора, і якщо переважна більшість саме власників бізнесу, а не його кредиторів, голосували за призначення ліквідатора, то Колегія Уповноважених приходила до висновку, що така ліквідація є добровільною, а не примусовою, і за відсутності доказового обґрунтування причин обрання саме ліквідації компанії, а не її відновлення, у компенсації заявлених збитків відмовлялося.

Отже, існуючі напрацювання по формуванню комісій з компенсації, запроваджених методологіях, методах фіксації, оцінки та компенсації збитків у розрізі певних видів втрачених, зруйнованих активів, врахування при цьому галузевої специфіки, а також по застосуванні при оцінці не лише експертного, а й бухгалтерського інструментарію, дають Україні можливості та основу для пропозиції та запровадження ефективного, гнучкого та доступного підходу до компенсації збитків усім постраждалим від війни. Звісно, важливо, щоб ці можливості були підкріплені як нормативно-правовими рішеннями, науковими напрацюваннями, так і фінансово забезпечені. Натепер, серед союзників України особлива увага приділяється механізмам та фондам компенсації збитків.

Уряд України розраховує, що основним джерелом покриття витрат на повоєнну відбудову стануть заморожені російські активи – сума, за словами Прем'єр-міністра України Дениса Шмигала, може становити до 500 мільярдів доларів [18]. Більшість заморожених за кордоном російських активів знаходиться в країнах Великої сімки – приблизно 280 млрд доларів. У жовтні 2023 року міністри G7 зобов'язалися тримати російські активи замороженими, поки рф не компенсує Україні збитки в результаті війни [2]. Станом на 31 жовтня 2023 року країни G7 не

розморожуватимуть близько активів рф на суму 280 млрд. дол., доки та не компенсує збитки [2].

В листопаді 2023 року комітет із закордонних справ палати представників Конгресу США підтримав законопроект про використання заморожених активів рф для допомоги Україні [23]. З табл. 5 видно, що провідні країни заходу не лише вивчають правові підстави використання активів російської федерації для відновлення України, але вже станом на 1 грудня 2023 року здійснили ряд законодавчих ініціатив.

Таблиця 5. Міжнародні законодавчі ініціативи щодо конфіскації активів російської федерації для відновлення України (станом на 1.12.2023 р.)

Країна	Законодавча ініціатива
Бельгія	Створили фонд допомоги із доходами від заморожених активів рф
США	На розгляд парламенту винесено законопроект конфіскації активів рф для допомоги Україні
Канада	Запровадили конфіскацію активів підсанкційних осіб на розгляді парламенту законопроект для конфіскації активів держав-порушників
Велика Британія	На розгляді парламенту законопроект для конфіскації активів рф
Естонія	На розгляді парламенту законопроект для конфіскації активів підсанкційних осіб
ЄС	Прийнято Директиву про повернення та конфіскацію активів; Схвалили план використання доходів від заморожених активів рф

Джерело: [2].

В січні 2023 року Парламентська Асамблея Ради Європи ухвалила резолюцію щодо створення механізму справедливого відшкодування Україні збитків завданих російською збройною агресією. Цей механізм має функціонувати за підтримки міжнародних організацій (ООН, ЄС та ін.), включати міжнародний реєстр збитків і закріплюватись багатосторонньою угодою, відкритою для всіх держав. В подальшому передбачається залучення міжнародної компенсаційної комісії, до повноважень якої входить розгляд претензій на компенсацію [14].

Висновки. Результати проведеного дослідження свідчать про наступне:

1) У світі напрацьований значний досвід оцінки збитків та підходів до компенсацій втрат постраждалим за наслідками воєнних дій. Здебільшого цей досвід зводиться до персональних чи колективних судових позовів до країни агресора або створення міжнародними організаціями, рядом країн (чи країною) спеціалізованих компенсаційних комісій, репараційних фондів з подальшим прийняттям та задоволенням заяв на відшкодування втрат. Найбільш актуальним для України є досвід оцінки втрат та компенсацій заявникам за наслідками війни в Кувейті. Повне адаптування у поєднанні з іншим застосуванням такого досвіду до умов України розглядається як досить можливе.

2) Наразі рішенням країн G7, директивами ЄС, експертним середовищем США, Канади, Великобританії, країн ЄС формується міцна правова основа для арештів та конфіскацій активів російської федерації за кордоном та їх спрямування на поточну допомогу і виплату репарацій Україні. Лише у

західних країнах вартість таких активів становить близько 500 млрд дол США. Це формує першооснову фінансування спеціалізованих фондів (компенсаційних комісій (КК)) для виплат репарацій Україні, які подібно досвіду КК ООН (створеної Радою Безпеки ООН по війні в Кувейті) можуть створюватись (для України) рішенням Генеральної асамблеї ООН, ЄС, G7 чи за іншими формами. Міжнародний досвід свідчить, що фінансування таких фондів КК в подальшому може отримувати й інші джерела, як-от відрахування від експорту агресора нафти, газу тощо. Поширеною практикою є наповнення таких фондів КК і донорськими вливаннями. Вагомість рішень ГА ООН, ЄС, G7 закладає визнання, статусність та спроможність таких КК фондів забезпечувати різноманітні й масові відшкодування збитків у порівнянні з можливостями міжнародної або національної судової (арбітражної) системи. Це, в свою чергу, має орієнтувати Україну не лише на складну у виконанні експертну оцінку шкоди та збитків, яка застосовується в судовій практиці відшкодувань, але і на інші більш доступні для постраждалих підходи. Міжнародний досвід засвідчує обмежені можливості професійної оцінки (по кадровому складу, витратах (в т. ч. і часу) на розрахунки) та потребу і наявну практику застосування менш витратних методик оцінки збитків та правових супроводів отримання компенсацій.

3) У питаннях доказів втрат від війни міжнародна практика виділяє як проблему надмірного тягара на потерпілих по їх збору, так і проблему чіткості, доступності методології та методик оцінки таких втрат, формування обгрунтованих заяв (справ) на

відшкодування, регламентів їх перевірок та виплат компенсацій. Спрощення, доступність для широкого кола фахівців (в т. ч. постраждалих суб'єктів) питань фіксації та оцінки втрат – виділяється як головний принцип політики компенсацій через фонди КК. Міжнародний досвід свідчить, що компенсаційними комісіями рівня ООН розробляють власні методології підтвердження та оцінки втрат. Часто вони є поглибленими для кожного виду збитків від війни (для нерухомості, для запасів та товарів, для упущеної вигоди тощо). Застосовуються також окремі методології для підвидів збитків (по землі, основних засобах, зобов'язаннях тощо). Окремі методології формуються по специфічних галузевих активах (у сфері сільського господарства, транспорту, фінансів).

4) У питаннях пооб'єктної оцінки шкоди та збитків бізнесу від війни, міжнародний досвід виділяє методики на базі міжнародних стандартів оцінки (МСО), а також методики на базі стандартів бухгалтерського обліку (GAAP в Кувейті, МСБО, МСФЗ в інших конфліктах). Це передбачає залучення до робіт з оцінки, оформлення заявок (справ) та супроводження компенсацій широкого кола фахівців (бухгалтерів, аудиторів і т. п.), що нівелює проблеми незалежних оцінювачів, судових експертів та дороговизни їх послуг. Наявність такого у світі контрастує з обраною владними структурами України

єдиною для всього (узагальненою) методологією оцінки шкоди та збитків суб'єктів господарювання лише незалежними експертами на базі МСО та вимог з практики судових (арбітражних) підходів у політиці стягнень компенсацій з винуватців (агресорів). Такою, що не відповідає світовому досвіду, є діюча в Україні правова норма не визначати (і не компенсувати) суб'єктам господарювання непрямі збитки (упущену вигоду) в разі, якщо вони не понесли прямої шкоди за наслідками воєнних дій.

5) Проведені дослідження світового досвіду повосенної компенсаційної політики підтвердили підтриману Національним фондом досліджень України робочу гіпотезу про необхідність перегляду та доповнень у вітчизняній політиці оцінки втрат та компенсацій за наслідками війни. Окрім орієнтації на експертний підхід в оцінці та судово-арбітражну практику компенсацій, важливим стає запровадження і бухгалтерського підходу для запровадження масової, доступної й оперативної оцінки та забезпечення вимог компенсацій через великі міжнародні спеціалізовані фонди / компенсаційні комісії. Така орієнтація націлює нас на розробку галузевих методик оцінки втрат, зокрема фіксування прямої шкоди, завданої сільськогосподарським підприємствам внаслідок збройної агресії, а також фіксації та визначення непрямих збитків агропідприємств від війни.

4 Список використаних джерел

1. Конгрес США підтримав законопроект про передачу Україні заморожених російських активів. URL: <http://surl.li/myuxv>
2. Конфіскація російських активів на користь України: у яких країнах є прогрес. URL: <http://surl.li/rxrli>
3. Моффетт Л. Варіанти відшкодування збитків, завданих під час війни в Україні. URL: <http://surl.li/rvfwj>
4. ПАРС визначила, яким має бути майбутній механізм компенсації збитків Україні. URL: <http://surl.li/rxrmm>
5. Україна готує механізм, щоб конфіскувати 500 млрд дол. заморожених активів РФ. URL: <http://surl.li/rxrjb>
6. Bodington J. C. Income Taxes and Lost Profits. *Journal of Forensic Economics*. 1991. Vol. 5, № 1. pp. 1-8. URL: <http://surl.li/rynsr>
7. Bremer Whyte Brown and O'Meara LLP. Ways of Evaluating Property Damage Claims in Various Contexts. URL: <http://surl.li/rxrcb>
8. Breton C. Damages: General Concept. *Jus Mundi*. 2023. URL: <http://surl.li/rxqoq>
9. CACI No. 3903F. Damage to Real Property (Economic Damage): Judicial Council of California Civil Jury Instructions (2022 edition). URL: <https://www.justia.com/trials-litigation/docs/caci/3900/3903f/>
10. Damage, loss and needs assessment – tools and methodology. The world bank. URL: <http://surl.li/rxrdq>
11. European Parliament. Action for damages against the EU. Court of Justice at work Briefing. 2018. URL: <http://surl.li/rxqma>
12. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). Impact of the Ukraine-Russia conflict on global food security and related matters under the mandate of the FAO, 2022, 170/6. URL: <http://surl.li/rxqiz>
13. Gaio C., Gonçalves T., Pereira A. Financial Crisis and Impairment Recognition in Non-Financial Assets. *Revista Brasileira de Gestão de Negócios*. 2021. Vol. 22, No. 1. pp. 370-387. doi: 10.7819/rbgn.v23i2.4108
14. Institute for Economics & Peace. Economic Value of Peace 2021: Measuring the global economic impact of violence and conflict. Sydney. 2021. 65. URL: <http://surl.li/rxqhk>
15. Le T. H., Bui M. T., Uddin. Economic and social impacts of conflict: A cross-country analysis. *Economic Modelling*. 2022. Vol. 115. 105980. doi: 10.1016/j.econmod.2022.105980
16. Norton T. Damages for Injury to Real Property: The Lesser of Rule. Norton & Associates. 2020. URL: <http://surl.li/rynsr>
17. Pinto I., Gaio C., Gonçalves T. Corporate governance, foreign direct investment, and bank income smoothing in African countries. *International Journal of Emerging Markets*. 2019. Vol. 15, No. 4. pp. 670-690. doi: 10.1108/ijem-04-2019-0297
18. Reis J. W. Measure of damages in property loss cases. Cozen O'Connor. *Attorneys*. 2002. URL: <http://surl.li/rxqsc>

19. Schweihs R. P. Measuring Lost Profits Economic Damages on a Pretax Basis. *Dispute Resolution Insights*. 2010. URL: <http://surl.li/rxqqq>
20. The Law Offices of John Day, P.C. Real Property Damages Are Generally Repair Costs. 2018. URL: <http://surl.li/rxrcs>
21. The United Nations Compensation Commission (UNCC). URL: <https://uncc.ch/home>
22. Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment: February 2022 - February 2023. URL: <http://surl.li/iclgp>
23. World Economic Forum. The Global Risks Report 2023 (18th Edition). Geneva, Switzerland. URL: <http://surl.li/elwcd>
24. World Trade Organization. One year of war in Ukraine: Assessing the impact on global trade and development. Switzerland, Geneva. URL: <http://surl.li/rxqkb>
25. Yammine M., Olivier H. Enforcement of accounting standards, financial crisis, and their impact on impairment of non-financial assets. *Conferência Comercial do Hemisfério Ocidental*, Laredo, Estados Unidos da América, 18. URL: <https://orbi.uliege.be/handle/2268/171533>

4 References

1. Konghres SShA pidtrymav zakonproekt pro peredachu Ukrajini zamorozhenykh rosijskykh aktyviv [The US Congress supported the bill on the transfer of frozen Russian assets to Ukraine]. (2023). Retrieved from <http://surl.li/myuxv>
2. Konfiskacija rosijskykh aktyviv na korystj Ukrajiny: u jakykh krajynakh je proghres [Confiscation of Russian assets in favor of Ukraine: in which countries there is progress]. Retrieved from <http://surl.li/rxrli>
3. Moffett, L. (2022). Varianty vidshkoduvannja zbytkiv, zavdanykh pid chas vijny v Ukrajini [Options for compensation for damages caused during the war in Ukraine]. Retrieved from <http://surl.li/rvfwj>
4. PARJe vyznachyla, jakym maje buty majbutnij mekhanizm kompensaciji zbytkiv Ukrajini [The PACE has determined what the future compensation mechanism for Ukraine's losses should be]. Retrieved from <http://surl.li/rxrmm>
5. Ukrajina ghotuje mekhanizm, shhob konfiskuvaty 500 mlrd dol. zamorozhenykh aktyviv rf [Ukraine is preparing a mechanism to confiscate \$500 billion frozen assets of the Russian Federation]. Retrieved from <http://surl.li/rxrjb>
6. Bodington, J. C. (1991). Income Taxes and Lost Profits. *Journal of Forensic Economics*, 5(1), 1-8. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/42755400>
7. Bremer Whyte Brown and O'Meara LLP. (2019). Ways of Evaluating Property Damage Claims in Various Contexts. Retrieved from <http://surl.li/rxrbc>
8. Breton, C. (2023). Damages: General Concept. *Jus Mundi*. Retrieved from <http://surl.li/rxqoq>
9. CACI No. 3903F. Damage to Real Property (Economic Damage): Judicial Council of California Civil Jury Instructions (2022 edition). Retrieved from <http://surl.li/rxrdrn>
10. The world bank (n.d.). Damage, loss and needs assessment – tools and methodology. Retrieved from <http://surl.li/rxrdrq>
11. European Parliament (2018). Action for damages against the EU. Court of Justice at work Briefing. Retrieved from <http://surl.li/rxqma>
12. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) (2022). Impact of the Ukraine-Russia conflict on global food security and related matters under the mandate of the FAO. Retrieved from <http://surl.li/rxqiz>
13. Gaio, C., Gonçalves, T., Pereira, A. (2021). Financial Crisis and Impairment Recognition in Non-Financial Assets. *Revista Brasileira de Gestão de Negócios*, 22(1). 370-387. doi: 10.7819/rbgn.v23i2.4108
14. Institute for Economics & Peace. (2021). Economic Value of Peace 2021: Measuring the global economic impact of violence and conflict. Retrieved from <http://surl.li/rxqhk>
15. Le, T. H., Bui M. T., Uddin. (2022). Economic and social impacts of conflict: A cross-country analysis. *Economic Modelling*, 115, 105980. doi: 10.1016/j.econmod.2022.105980
16. Norton, T. (2020). Damages for Injury to Real Property: The Lesser of Rule. *Norton & Associates*. Retrieved from <http://surl.li/rynsr>
17. Pinto, I., Gaio, C., & Gonçalves, T. (2019). Corporate governance, foreign direct investment, and bank income smoothing in African countries. *International Journal of Emerging Markets*, 15(4), 670-690. doi: 10.1108/ijoem-04-2019-0297
18. Reis, J. W. (2002). Measure of damages in property loss cases. Cozen O'Connor. *Attorneys*. Retrieved from <http://surl.li/rxqsc>
19. Schweihs, R. P. (2010). Measuring Lost Profits Economic Damages on a Pretax Basis. *Insights*, 10-17. Retrieved from <http://surl.li/rxqqq>
20. The Law Offices of John Day, P.C. (2018). Real Property Damages Are Generally Repair Costs. Retrieved from <http://surl.li/rxrcs>
21. The United Nations Compensation Commission (UNCC). Retrieved from <https://uncc.ch/home>
22. World Bank, Government of Ukraine, European Union, United Nations. (n.d.) Second Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA2): February 2022 - February 2023 (English). Washington, D.C.: World Bank Group.

Retrieved from <http://documents.worldbank.org/curated/en/099184503212328877/P1801740d1177f03c0ab180057556615497>

23. World Economic Forum. (2023). The Global Risks Report 2023 (18th Edition). Retrieved from <http://surl.li/elwcd>
24. World Trade Organization (2023). One year of war in Ukraine: Assessing the impact on global trade and development. Retrieved from <http://surl.li/rxqkb>
25. Yammine, M., & Olivier, H. (2014). Enforcement of Accounting Standards, Financial Crisis, and Their Impact on Impairment of non Financial Assets. In *18th Western Hemispheric Trade Conference*, 249. Retrieved from <https://orbi.uliege.be/handle/2268/171533>